

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**CHASING A MIRAGE:
HUNGARIAN REVISIONIST SEARCH FOR US
SUPPORT TO DISMANTLE THE TRIANON PEACE
TREATY, 1920–1938**

Mathey Éva

Témavezető: Dr. Glant Tibor

DEBRECENI EGYETEM

Irodalomtudományi Doktori Iskola

Debrecen, 2012

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni béke alapján Magyarország területének 71%, lakosságának mintegy 63% vesztette el. Mivel az új határokat nem az etnikai és nyelvi szempontok figyelembe vételével alakították ki, 3,3 millió magyar került az utódállamokhoz. A történelmi Magyarország feldarabolása tehát súlyos nemzeti tragédia volt. Társadalmi hovatarozásra, rangra, státuszra való tekintet nélkül a két világháború közötti magyar társadalom egyként áll ki Trianon ellen, és a béke revízióját nemcsak szükségesnek, hanem elengedhetetlennek tartotta, erős nemzetösszetartó erőt adva ezzel a Horthy-rendszernek. A trianoni béke rendelkezéseinek következtében, valamint Magyarország meglehetősen sebezhető háború utáni pozíciójának, és az ebből adódó politikai elszigetelődésének köszönhetően a magyar kormány nyíltan sokáig nem folytathatott revíziós politikát. Mivel a hivatalos politikai diskurzusnak nem lehetett része, a revíziós propaganda új csatornákat talált, és a félhivatalos valamint a populáris diskurzus központi témája lett. Ez magyarázza, hogy a félhivatalos és populáris revíziós propaganda fontos eszköze lett annak, hogy Magyarországon és külföldön egyaránt a Trianon utáni határok megváltoztatását hirdesse. Ezeket kiegészítve, a két világháború közötti magyar történetírás is kivette részét a revízió előremozdításában, hiszen a történelmi narratíva fő vizsgálódási tárgya lett a világháború és a béke megalkotásának története, elemezve Magyarország háborús szerepét, a trianoni béke igazságtalanságait, okait és következményeit, következőképpen hangsúlyozva a béke revíziójának szükségességét.

Számos korabeli, a párizsi békét kritikával illető külföldi véleményre (lásd John Maynard Keynes, Francesco Nitti és Lord Rothermere) alapozva a magyarok szilárdan hittek abban, hogy a történelmi Magyarország elcsatolt területeinek visszaszerzése külföldi segítséggel lehetséges lesz. Ádám Magda, Bátonyi Gábor és Zeidler Miklós vonatkozó munkáiból kiderül, hogy a magyar revíziós politika és propaganda elsősorban az európai nagyhatalmak, így Franciaország és Nagy Britannia felé irányult, majd a harmincas évek második felétől Olaszország és Németország felé.

Ugyanakkor levéltári és másodlagos források tanúsága szerint a két világháború között, különösen az 1920-es évek során, számos történelmi, politikai és kulturális elemből összetevődő érvrendszer alapján a magyarok nagy reményeket fűztek az Egyesült Államok revízióban betöltött lehetséges szerepéhez is, és nagy elvárásokat dédelgettek Amerikával szemben. Úgy gondolták, hogy Amerika támogatni fogja a trianoni határok mielőbbi kiigazítását. Bár a magyar kormány hivatalosan nem kereste meg Amerikát a revízió

kérdését illetően, számos példa mutatja, hogy ugyanakkor nem is ellenezte az Amerikát megszólító revíziós propagandát.

Az Amerikával szemben támasztott magyar revíziós elvárások vizsgálata különösen izgalmas kérdés annak fényében, hogy az Egyesült Államok az első világháborút követően az európai ügyekkel kapcsolatban a politikai be nem avatkozás elvét és gyakorlatát követte, mi több az USA kivonult a párizsi békeműből: a békéket nem ratifikálta, és nem csatlakozott a Népszövetséghez sem.

A fent vázolt elvi kereteken belül disszertációmban ezzel a fontos és ez idáig nem kutatott témával foglalkozom. Vizsgálom a trianoni béke revíziójára irányuló Amerikát megszólító revíziós törekvéseket, és arra a kérdésre keresem a választ, hogy volt-e alapja a magyarok revíziós elvárásainak. Érvelésem szerint az Egyesült Államok kormányának soha nem állt szándékában felkarolni a magyar ügyet. Az izolacionista Amerika következetesen távol tartotta magát a magyar kérdéstől és a revíziós propagandától.

Munkám egyfelől a Trianon-kutatás eddigi kiemelkedő képviselőinek (L. Nagy Zsuzsa, Gerő András, Ádám Magda, Ormos Mária, Romsics Ignác, Zeidler Miklós, Eric Beckett Weaver és Ablonczy Balázs, Peter Pastor, Thomas L. Sakmyster, Nándor Dreisziger és Josef Kalvoda) eredményeit egészíti ki. Ugyanakkor disszertációm a két világháború közötti amerikai-magyar kapcsolatok egy új, eddig nem tárgyalt aspektusának vizsgálata által hozzájárul az amerikai-magyar kapcsolatok történetének tárgyában eddig végzett diplomáciatörténeti kutatásokhoz is (Nándor Dreisziger, Frank Tibor, Glant Tibor, Mark Imre Major, Peter Pastor, and Steven Béla Várdy).

Mivel az Amerikával szemben hangoztatott magyar revíziós elvárások nagy részben Wilson elnök háború alatti, majd a párizsi békekonferencia idején folytatott Habsburg-politikájával kapcsolatos félreértésekből táplálkoztak, a történelmi-politikai háttér bemutatása, valamint a magyar és az amerikai történelem néhány kulcsfontosságú eseményének elemzése elengedhetetlen a dolgozat továbbiakban tárgyalt problémáinak és kérdéseinek megértéséhez. Ezzel foglalkozik disszertációm egyik bevezető fejezete.

Hasonlóképpen fontos bemutatni a trianoni béke pszichológiai, társadalmi és politikai következményeit és hatásait, hogy megértsük, miért volt a revízió a legégetőbb kérdés a két világháború közötti Magyarországon, és miért volt oly elengedhetetlen a külföld támogatását megnyerni a magyar ügy számára. Ezért a dolgozat foglalkozik a revíziós propaganda

általános jellemzőivel, eszközeivel és szerepével, különös tekintettel a külföldre irányuló propagandával. Ez utóbbi a revízió amerikai vonalának elemzését helyezi tágabb kontextusba.

Az Amerikával szembeni magyar revíziós elvárások okaként és ugyanakkor okozataként is Amerika népszerű beszédtema lett a két világháború között. Néhány nem kifejezetten hízelgő megnyilvánulás mellett a magyarok többnyire pozitív képet alkottak Amerikáról, továbbra is a szabadság földjeként, az igazságosság, a *fair play* hazájaként tekintettek a tengeren túli országra, azaz a magyarok szemében Amerika volt az *arbiter mundi*. Disszertáciomban ezzel az Amerika-képpel foglalkozom, bemutatom sajátosságait és számos megnyilvánulását, valamint azt, hogy az miként támasztotta alá a magyarok abbéli reményét, hogy az USA igazságot tesz majd, és segít a trianoni határok megváltoztatásában.

Amerikának ezt a mítoszát számos egyéb fontos, ugyanakkor félreértelmezett ideológiai, történelmi és politikai feltevés erősítette. Ilyen volt például az a meggyőződés, hogy a háborút lezáró béke alapja Wilson elnök eredeti 14 pontja volt, vagy azok az elképzelések melyek szerint az USA soha nem kívánta a Monarchiát feldarabolni, továbbá hogy az amerikai Szenátus azért nem ratifikálta a párizsi békéket, mert azokat igazságtalannak tartotta, vagy, hogy az 1921. augusztusában aláírt amerikai-magyar különbéke azért nem említette Trianont, mert Amerika nem ismerte el a trianoni béke rendelkezéseit. Horváth Jenő, a két világháború közötti magyar történetírás egyik kiemelkedő alakja, a korszak „hivatalos diplomáciatörténészeként” is említenek, nagymértékben hozzájárult ezeknek a tévhiteknek a kialakításához és megerősítéséhez. Horváth legfontosabb Trianon-munkáinak vizsgálata alapján és az Egyesült Államok Monarchiát illető valós háborús politikájának és béketerveinek tükrében ezzel a kérdéssel foglalkozik dolgozatom negyedik fejezete.

Az Amerikával szembeni revíziós elvárások számos formában nyilvánultak meg. Mivel a hivatalos, kormány szintű revíziós politika lehetőségei igen korlátozottak voltak, legalábbis az 1930-as évek második feléig, a revízió ügyének képviselője félhivatalos csatornákon keresztül jutott érvényre. A dolgozat célja, hogy bemutassa és elemezze az Amerikát megszólító fontos első vonalbeli, de nem kormányzati propaganda néhány példáját, így gróf Bethlen István, gróf Apponyi Albert és gróf Teleki Pál amerikai tevékenységét. Ezeket kiegészítve néhány jelentős, idegen nyelvű folyóirat (a *Külügyi Szemle* idegen nyelvű részei, *The Hungarian Nation* és *The Hungarian Quarterly*) szerepe is tárgyalásra kerül, ahogy dolgozatom azt is megvizsgálja, hogy Magyarország diplomáciai képviselői mennyire és milyen módon tudták előremozdítani a revízió ügyét az Egyesült Államokban.

A disszertáció bemutatja az Amerika felé irányuló revíziós propaganda populáris formáit is, ezek között a magánlevelek útján, pamfletekben, röpiratokban, könyvekben megjelenő egyéni revíziós kezdeményezéseket, és a szervezett Trianon-ellenes kampányokat, például lord Rothermere amerikai akcióját, az 1928-as Kossuth-zarándoklatot, és az 1931-es Igazságot Magyarországnak elnevezésű óceánrepülést.

Míg dolgozatom csak röviden foglalkozik az óceánrepüléssel, mivel az a szakirodalom közkedvelt témája volt eddig is, a Kossuth-zarándoklat bemutatása nagyobb hangsúlyt kap. Visszaemlékezések és a zarándoklat néhány résztvevőjének úti beszámolóí mellett (lásd Bíró Zoltán, Faragó László, Vásáry István) meglehetősen kevés szakmai munka (Steven Béla Várdy és Fejtő Ferenc) foglalkozik a Kossuth-zarándoklattal. Disszertációm ezt igyekszik pótolni és ezt a kulcsfontosságú revíziós propagandakampányt a fellelhető magyar és amerikai levéltári források, valamint a korabeli sajtótermékek alapján részletesen elemzi.

Dolgozatom témája logikusan veti fel a kérdést, hogy a magyarok által oly sok formában kifejezésre juttatott revíziós elvárások vajon megalapozottak voltak-e, és volt-e egyáltalán esélye annak, hogy Amerika a magyar ügy mellé álljon. Ezért munkám fontos része a hivatalos amerikai kormányzat Magyarországgal kapcsolatos és a revízió kérdéséről álláspontjának a vizsgálata; az amerikai külügyi iratok, politikusok, diplomaták, a Magyarországra delegált amerikai követek személyes iratanyaga és/vagy visszaemlékezései alapján végzett kutatások alapján.

Ezen belül az idaho-i William Edgar Borah szenátor a trianoni béke revíziójáról megfogalmazott nézeteinek elemzése érdekes esettanulmányt ígér, egy eddig szintén kevés figyelmet kapott kérdés részletes tárgyalása által. 1920-at követően Borah többször hangot adott azon véleményének, hogy a párizsi békék erkölcsileg, politikailag és gazdaságilag is elhibáztak voltak, és revízióra szorulnak. Véleményével nyilvánvalóan igen népszerű lett a magyarok körében, akik ennek alapján úgy gondolták, hogy Borah képviselheti a magyar ügyet Amerikában és befolyásolhatja az amerikai döntéshozókat Magyarország ügyét illetően.

Az alkalmazott módszerek vázolósa

A jelen munka egyszerre bemutató-leíró és analitikus jellegű. A disszertáció magyarországi és külföldi, főként amerikai levéltárakban, könyvtárakban és kutatóintézetekben fellelhető jelentős mennyiségű, egyes esetekben még nem ismert levéltári és másodlagos források (pl. az amerikai és a magyar külügyminisztériumok anyagai, amerikai és magyar diplomaták és politikusok személyes iratai, visszaemlékezései, mikrofilm és mikrofiche gyűjtemények, a kutatásaim idején még nem katalogizált Bethlen Gyűjtemény anyagai) kutatására épül. A disszertáció fókuszja alapvetően meghatározta, hogy elsődlegesen a történettudomány hagyományos kutatási módszereit alkalmaztam. A források sokfélesége azonban szükségessé tette további módszerek használatát is, például az Amerika-kép vagy a sajtóanyagok elemzése esetében. A New Jersey-ben lévő New Brunswick-i American Hungarian Foundation akkori igazgatójával, Molnár J. Ágoston professzor úrral készült személyes interjúk is az alkalmazott módszereket egészítik ki. Horváth Jenő Trianon-munkáinak mélyelemzése pedig a szövegek kritikai olvasatára épül.

Az eredmények tézisszerű felsorolása

Elemzésemből egyértelműen kiderül, hogy a politikai realitások ellenére a magyarok a két világháború között nagy reményeket fűztek az Egyesült Államok revíziós szerepéhez. Annak fényében, hogy az Európa ügyeitől a politikai távolmaradás politikáját hirdető Amerika a trianoni magyar határok kiigazítását a legkevésbé sem támogatta, a Trianon-kérdés a két világháború közötti amerikai-magyar kapcsolatok történetének sajátos aspektusára világít rá.

(1) Az első világháború után megnőtt az Amerika iránti köz- és tudományos érdeklődés. Amerika földrajza és politikai rendszere egyetemi tananyag lett, és az Amerikáról szóló utazási irodalom továbbra is közkedvelt olvasmánynak számított. Amerika népszerűségét az is jelezte, hogy a magyarok elkezdtek a Függetlenség Napját, július 4-ét, ünnepelni, ezzel is megerősítve és demonstrálva a magyarok pozitív Amerika-képét. Kossuth Lajos és George Washington mítosza Trianon összefüggéseiben igen fontos lett. Kialakult az a nézet, hogy Kossuth és Washington kulturális és politikai hagyatéka sajátos közösségre kovácsolta össze a magyar és amerikai nemzetet, s ez az elképzelés fontos ideológiai alapvetése lett az Egyesült Államok felé irányuló revíziós retorikának.

(2) Az Amerikával szembeni elvárások részben az USA háború alatti és az azt követő politikájával kapcsolatos ideológiai, történelmi és politikai elemből táplálkoztak. Ahogy Horváth Jenő Trianon-munkáinak a kritikus elemzése igazolja, a történész meggyőződése az USA revíziós szerepét illetően, következésképpen annak a mítosza, hogy Amerika a magyar ügy támogatója lesz, számos esetben a tények félreértelmezésén és azok elferdítésén alapul. Az amerikai béke-előkészítő bizottság, az Inquiry Monarchiára vonatkozó javaslatának a vizsgálata világosan bizonyítja, hogy Horváth esetenként szándékosan manipulálta az általa használt történelmi forrásokat, számos tényt nem vett figyelembe, másokat pedig túlhangsúlyozott. A Washington és Bécs között 1918 októberében folytatott diplomácia levelezés elemzése és értelmezése szintén rávilágít arra, hogy Horváth hajlamos volt az elméletéhez igazítani a történelmet.

(3) Mivel a nyílt, kormány szintű propaganda nem volt lehetséges, a revíziós törekvések félhivatalos csatornákon keresztül valósultak meg: magas rangú, első vonalbeli, de kormányzati pozíciót be nem töltő politikusok segítségével. Fontossá vált a jól szervezett nemzetközi kampányok szerepe. A „tanult amerikai közvélemény” és tudományos körök Magyarország sorsáról való tájékoztatása és ez által azok szimpátiájának és támogatásának megnyerése a revíziós propaganda egyik jelentős eszköze lett. Gróf Teleki Pál 1921-es és gróf Apponyi Albert 1923-as amerikai útjai és azok keretében tartott előadásai ezt a célt szolgálták. Mindketten nagy elismerésnek örvendtek Amerikában, politikusi képességeik és hozzáértésük miatt tisztelet övezte őket. Látogatásaik során mind Teleki, mind Apponyi találkozott az akkori politikai és gazdasági elit jeles képviselőivel, vezetőivel, és az amerikai sajtó is élénk figyelemmel kísérte útjukat. Mindezek ellenére, azon kívül, hogy előadásaikkal és beszédeikkel nyilvánosságot szereztek a magyar ügynek, egyiküknek sem sikerült az amerikai döntéshozókra hatást gyakorolni Trianon kérdésében, és amerikai tevékenységük nem hozott kézzel fogható eredményt.

(4) A magyar revízió kérdésének külföldi előremozdításában része volt néhány idegen nyelvű folyóiratnak is, mint például a *Külügyi Szemle*, *The Hungarian Nation* és a *The Hungarian Quarterly* című kiadványoknak. A cikkeikből kiderül, hogy az Egyesült Államok a figyelem középpontjában volt, és számos a revízió kérdésével foglalkozó írás, mint például Wilson politikáját kritizáló Robert Lansing emlékiratainak az ismertetése, jelent meg.

(5) Bár Budapest elhatárolódott a nyílt revíziótól, a revíziós propaganda különböző formái, így a félhivatalos kampányok és angol nyelvű folyóiratok tevékenysége a magyar kormány revíziós stratégiájának fontos részei voltak, és azok a kormány hallgatóságos beleegyezésével valósultak meg. Ez a kettősség jellemzi a két világháború között

Washingtonba kinevezett magyar követek helyzetét is. A rendelkezésre álló források alapján megállapítható, hogy bár magánemberként egyetértettek a revízió szükségességével, hivatalos minőségükben sem gróf Széchenyi László, sem Pelényi János nem állhatott a magyar ügy mellé Amerikában.

(6) Félhivatalos formák mellett az Amerika megnyerését célzó revíziós propaganda egyéb populáris vagy egyéni kezdeményezés során is kifejezésre jutott. A levéltári kutatások ezeknek egész sorát tárták fel: a magánleveleket, a revíziós röpiratokat, könyveket, valamint még egy doktori disszertációt is. A teljesség igénye nélkül: Pivány Jenő 1919 szeptemberében az amerikai szenátushoz intézett beadványa, Birinyi Kossuth Lajos Trianon-ellenes munkái, vagy Stephen Borsodi és Krécsy Béla pamfletjei. Tartalmi elemzésük jól bizonyítja a magyar revízió túlzóan emocionális és olykor populista jellegét, egyúttal példázzák azt az elszántságot és elkeseredést, amellyel a magyarok Amerika felé fordultak a történelmi Magyarország határainak visszaállításáért. Ezeknek az írásoknak a nagy része a történelmi és politikai realitások ismeretének teljes hiányát tükrözik, és alkotóik gyakran túlértékelték munkáik jelentőségét (lsd. Pivány beadványa).

(7) Lord Rothermere 1927-1928 telén Amerikában tett látogatása és tevékenysége nagy lökést adott a magyar revízió ügyének. Rothermere kétségtelenül az érdeklődés középpontjába helyezte Trianon problémáját, és számos amerikait valamint amerikai magyart nyert meg a magyar ügy számára. Rothermere „hős” lett, és rendkívüli népszerűségnek örvendett az utca emberének körében. Ennek ellenére az amerikai külügyminisztérium iratai világosan bizonyítják, hogy Washington a lord tevékenységét kifejezetten elhibázottnak és egyúttal veszélyesnek tekintette. Az is kiderül, hogy a magyarok túlértékelték Rothermere amerikai akciójának hatásait. A budapesti amerikai követ, Joshua Butler Wright ide vonatkozó iratai rávilágítanak arra, mennyire megalapozatlan volt az elképzelés, hogy Amerika a magyar revízió ügye mellé áll majd.

(8) Lord Rothermere kampánya hívta életre az 1928-as Kossuth-zarándoklatot is, mely egy több száz fős, a magyar társadalom szinte minden rétegét reprezentáló küldöttség volt. A zarándokok 1928 tavaszán utaztak a tengerentúlra, hogy részt vegyenek Kossuth Lajos New York-i szobrának leleplezésén. Amerikai és magyar levéltári források, a korabeli sajtóanyagok és visszaemlékezések kutatása révén a Kossuth-zarándoklat fontos részleteire derült fény: a mozgalom ideológia és politikai hátterére, céljaira, az utazás megszervezésének, lebonyolításának részleteire, az ott tartózkodás programjára, valamint a zarándoklat politikai és kulturális hatásaira, eredményeire.

Bár a szervezők és a résztvevők egyöntetűen tagadták, a Kossuth-zarándoklat egy revíziós propagandakampány volt – a magyar kormány hallgatólagos jóváhagyásával. Célja

pedig az volt, hogy támogatást szerezzen Amerikában a revízió ügyének. Bár Kossuth politikai és erkölcsi hagyatéka kiváló politikai tőke volt, a zarándoklat nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és semmilyen politikai lépés nem követte azt. Az amerikai külügyminisztérium és a washingtoni magyar követség diplomáciai levelezéséből egyértelműen kiderül, hogy az amerikai kormány minden szinten távol kívánta magát tartani a magyar revízió ügyétől.

(9) A magyarok reményei ellenére Magyarország nem tartozott az Egyesült Államok fontos diplomácia partnerei közé a két világháború között (sem). Mégis az amerikai külügy, azon belül is a Nyugat-Európával foglalkozó részleg anyagai szerint a külügyminisztérium élénk figyelemmel kísérte a magyar eseményeket, különösen a revízió kérdését. Az amerikai külügyminisztérium dokumentumai, a Magyarországgal foglalkozó vagy a Magyarországra delegált diplomaták visszaemlékezései és személyes iratai igazolták azon feltevésemet, hogy az Amerikával szemben támasztott magyar revíziós elvárások teljes mértékben megalapozatlanok voltak.

(10) Borah szenátor revízióval kapcsolatos nézeteinek elemzése szintén ezt a megállapítást támasztja alá. Borah többször hangot adott véleményének, mely szerint a Párizs környéki békék elhibázottak voltak. Ahogy ezt dolgozatomban Borah levelezése, a korabeli sajtó anyagai és az ide vonatkozó diplomáciai anyagok segítségével bemutatom, kijelentéseivel a szenátor „Magyarország megmentője” lett a magyarok szemében. Borah beszédeinek, politikai elképzeléseinek alapos tanulmányozása révén azonban kiderült, hogy a szenátor politikai pályafutása során következetesen a politikai elzárkózás elvét képviselte. Következésképpen számára a revízió iránti politikai elköteleződés soha nem volt reális lehetőség. Borah mítosza tehát, ahogy az Amerikával szembeni revíziós elvárások is, minden alapot nélkülöztek.

A szerzőnek az értekezés tárgyában megjelent vagy igazoltan kiadásra elfogadott publikációi

“Attempts at the Revision of the Treaty of Trianon in the Light of American Hungarian Relations in the Interwar Period.” In Brückner Huba. Ed. *My Fulbright Experience*. Budapest: The Fulbright Commission, 2006: 97-109;

“Elszigetelődés vagy nemzetköziség a két világháború között: William Edgar Borah szenátor és az újjizolacionizmus politikája” [Isolationism or internationalism between the two world wars: Senator William Edgar Borah and the policy of neo-isolationism]. In Frank Tibor. Ed. *Gyarmatokból impérium. Magyar kutatók tanulmányai az amerikai történelemről*. Budapest: Gondolat, 2007: 158-169;

“Kossuth zarándoklat az Egyesült Államokba.” In Tamás Bényei, Bollobás Enikő és D. Rác István. Szerk. *A mondat becsülete: Írások a hetvenéves Abádi Nagy Zoltán tiszteletére*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010: 459-466.

“Official America and Hungarian Revisionism between the Wars.” In Lehel Vadon. Ed. Special Issue in Honor of Professor Zoltán Adádi-Nagy. *Eger Journal of American Studies*. Vol. XII/1-2: 427-445.

“The Revision of the Treaty of Trianon: Unfounded Political Aspirations.” (accepted for publication for the festschrift honoring Julianna Puskás edited by Professor Zsolt K. Virágos).

”Revisionist Propaganda Targeting the US Congress between the World Wars.” (publikációra elfogadva Virágos Zsolt Professzor Úr 70. születésnapjára készülő emlékkötetbe. Szerkesztők: Németh Lenke, Tarnóc András és Varró Gabriella)

A szerző további publikációi

Lektorált cikkek, tanulmányok

“Common Images of American Society as Seen by Hungarian Travelers of the Pre-Civil War Period.” [Amerika-kép az amerikai polgárháború előtti magyar útibeszámolókból] In *Studii de limbi si literature moderne*. Timisoara: Editura Mirton, 2001: 163-169;

“Two Contemporaries Bölöni Farkas Sándor and Alexis de Tocqueville: American Democracy Praised and Criticized.” [”Két kortárs Bölöni Farkas Sándor és Alexis de Tocqueville: az amerikai demokrácia dícsérete és kritikája.”] In *2nd International Conference of PhD Students August, 1999, Miskolc*. Miskolc: University of Miskolc Press, 1999: 119-122;

Recenziók, könyvismertetések

1. "Hungarian and Transylvanian Folktales." ["Magyar és erdélyi népmesék"] *Hungarian Studies Newsletter of the American Hungarian Foundation* (1998).
2. "Hungarian Rhapsodies- nemzetiség, azonosság, kultúra." ["Magyar rapszódiai- nemzetiség, azonosság, kultúra] *ITT-OTT* Vol.30, No.2 (129) (Spring 1998): 63.